

Забудська Лідія Федорівна,
зав. відділу ДНСГБ УААН
(м. Київ)

**РУКОПИСНІ ТА КОЛЕКЦІЙНІ ПАМ'ЯТКИ
З ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ
У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ УААН**

Постановка проблеми. Наука про книгу має підтримувати тісний зв'язок з практичною книжковою діяльністю, з професійною книжковою роботою в найрізноманітніших її видах. Робота з бібліотечними фондами рукописних та колекційних пам'яток – вид книгознавчої діяльності в бібліотечній справі, предметом і метою якої є забезпечення книгознавчими засобами процесу існування фондів, направленість на задоволення читацьких потреб. Необхідно виділити фонди книжкових пам'яток із загалу друкованої продукції для особливого збереження та використання. Вони мають свої переваги, які передбачають правовий статус такої книги і виявляють суть книги – її історичну значимість.

Формулювання цілей статті. Одним із напрямів діяльності ДНСГБ УААН є виявлення, науковий опис, вивчення та зберігання рукописних та колекційних пам'яток. Відомо, що ефективне використання сприяє збереженню книги. Книга, про існування якої читач не знає і тому не запитує її, гине швидше, ніж та, яка активно використовується, і тому потребує особливої турботи бібліотекаря. У зв'язку з цим співробітники відділу проводять постійну дослідницьку роботу з виявлення та розкриття книжкового фонду пам'яток.

Виклад основного матеріалу. Загальнодержавний характер діяльності Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН проявляється через таку функцію, як дотримання максимальної повноти поповнення і зберігання літератури, виданої в Україні та про Україну.

Однією з основних типологічних функцій ДНСГБ УААН є створення джерел бібліографічної інформації, розробка ретроспективної національної бібліографії, участь у формуванні системи національної бібліографії “Україніка”. Вона забезпечує не лише бібліографічний облік документів, але й служить обміну бібліографічною інформацією між країнами та спрямовує загальнодоступність документів [2].

Поряд із формуванням основного фонду літератури ДНСГБ УААН значну увагу приділяє комплектуванню, вивченню та розкриттю рукописних та колекційних видань як важливої складової частини пам’яток вітчизняної історії з питань аграрної науки.

Діяльність відділу науково-методичної роботи та архіву ДНСГБ УААН спрямована на збирання, збереження та наукове опрацювання рукописних пам’яток українського народу, що мають історичну та наукову цінність і належать світовій сільськогосподарській науці.

В основу джерельної бази відділу покладені рукописні колекційні фонди, які за своїм походженням в основному пов’язані з історією сільськогосподарської науки України. У відділі сконцентрувалася різноманітна за походженням, змістом, хронологією та характером рукописна продукція, а саме: рукописні книги, копії з особових архівних фондів видатних учених – аграріїв науково – дослідних установ мережі УААН, окремі примірники з автографами авторів, видання на правах рукопису, колекційні матеріали вчених – аграріїв, які самі визначали характер та тематичну спрямованість своїх колекцій.

Окрасою фонду є прижиттєві видання праць діячів аграрної науки, які ДНСГБ УААН дбайливо зберігає. Надзвичайно цінною складовою частиною

рукописного фонду є рукописні книги – видання з історії розвитку сільськогосподарської науки, саме вони разом з іншими визначними пам'ятками історії є часткою національної святині країни.

У фонді зберігаються рукописні книги Е.К. Брандта, М. Вагнера, В.І. Дейга, Я. Калиновського, С.І. Ростовцева, М.М. Сібірцева та ін.

Надзвичайно цікавими є праці проф. Едуарда Карловича Брандта, його лекції з ветеринарії та зоології, які він читав у Воєнно – медичній академії Петербурга. 1865 року Е.К. Брандта було удостоєно ступеня доктора медицини , а 1876 року – магістра зоології. 1889 року він одержує звання академіка, читає лекції з зоології, анатомії, ембріології у Воєнно – медичній академії, у Санкт-Петербурзькому університеті. За праці з анатомії, дослідження нервової системи у комах був нагороджений Паризькою академією наук премією Тора. Е.К. Брандт мав біля 50 наукових праць, найбільш важливі з них: “Лекции, читанные на ветеринарном отделении Медико-хирургической академии: Анатомия домашних животных”.- СПб.- 1876.; “Лекции по зоологии, читанные проф. Э.К. Брандтом”.- СПб.- 1889-1890, які зберігаються як рукописні книги з автографом автора у фондах ДНСГБ УААН [5].

Рукописна праця проф. Миколи Петровича Вагнера “Лекции по зоологии”.- СПб.-1877 з автографом автора теж заслуговує на увагу. М.П. Вагнер 1854 року в Московському університеті одержав ступінь доктора природознавчих наук, 1857 року був затверджений у званні ад'юнкта, працював редактором “Журнала Московского общества сельского хозяйства”, “Ученых записок Казанского университета”. У 1863 році проводив зоологічні дослідження в Криму, був нагороджений Демідівською премією Академії Наук. 1869 року обирається почесним членом Петербурзького університету та президентом “Общества естествоиспытателей при Казанском университете” [6].

Привертає увагу читачів Бібліотеки рукописна праця проф. Якова Миколайовича Каліновського “Сельское хозяйство: Лекции”.-1858, з автографом автора та його малюнками. Я.М. Каліновський закінчив освіту у

Харківському університеті в 1858 р., був ординарним професором сільського господарства у Московському університеті. Автор багатьох наукових праць. На рукописних виданнях є надзвичайно цікаві власноручні дарчі надписи, екслібриси [7].

Враховуючи значну наукову цінність особистої книжкової колекції видатних українських науковців – аграріїв, працівники відділу постійно працюють над її вивченням.

Ці зібрання викликають великий інтерес у читачів, перш за все тому, що належать відомим ученим, які внесли вагомий вклад у розвиток вітчизняної аграрної науки. Крім того, ці колекції є цінним доповненням до основного фонду Бібліотеки.

Заслужують на увагу книжкові колекції відомих українських учених – аграріїв: А.М. Жадана, О.П. Канєвського, З.Г.Лавітської, М.В. Куксіна та ін., які вони у свій час подарували Бібліотеці.

Колекція О.П. Канєвського повністю присвячена проблемам вирощування цукрового буряка. Олекса Пилипович Канєвський – один із славних синів України, його талант у поєднанні з настирливістю та самовідданою працею дав можливість вирости з хлопчини з бідняцької сім'ї у відомого громадського діяча і вченого. Усвідомлюючи гостру потребу країни в кваліфікованих кадрах спеціалістів, зокрема для перебудови сільського господарства, О.П. Канєвський вступає до Київського сільськогосподарського інституту. Після його закінчення вчиться в аспірантурі Київського сільськогосподарського інституту. В 1929 році бере участь у Всесоюзній конференції в Москві. У цей же період починає викладацьку роботу. Він читає курс лекцій з економіки сільського господарства, одночасно працює доцентом і деканом факультету в сільськогосподарському інституті. Дещо пізніше керує кафедрою економіки сільського господарства в Київському інженерно – економічному інституті бурякового виробництва. Згодом після утворення в Україні областей Олекса Пилипович направляється на керівну агроекономічну

роботу в Київській облземвідділ. Потім понад 15 років відповідальна робота в апараті ЦК Компартії України з питань сільського господарства. Далі професор Канєвський працював на ниві підготовки економістів сільського господарства в КІНГУ – зав. кафедри, деканом факультету, професором. Був обраний членом – кореспондентом. Значний вклад його в наукові дослідження – близько 80 опублікованих наукових робіт, що охоплюють важливі питання економіки й організації сільського господарства, дослідження з економіки виробництва озимої пшениці. Його монографія “Економіка виробництва цукрових буряків” одержала високу оцінку Міністерства сільського господарства СРСР, УРСР. Ця унікальна фундаментальна праця стала настільною книгою українських та іноземних буряководів. Проблеми економіки виробництва цукрових буряків, дослідженням яких десятки років займався Олекса Пилипович, стали темою його докторської дисертації, яку він успішно захистив. Ним здійснювалася велика редакторська робота. За його редакцією опубліковані учбові посібники для студентів економічних вузів “Економіка сільського господарства” і “Экономика , организация и планирование сельскохозяйственного производства”. Доктор економічних наук, професор О.П. Канєвський велику увагу приділяв підготовці наукових кадрів, довгий час був членом Ради з присудження вчених ступенів в Українському науково – дослідному інституті економіки і організації сільського господарства ім. О.Г. Шліхтера. Він підготував десятки кандидатів економічних наук. Заслуги О.П. Канєвського відзначені високими урядовими нагородами [4].

Почесне місце у відділі займає колекція книг професора Київського державного університету імені Тараса Шевченка Зінаїди Григорівни Лавітської. Довгі роки вона працювала на кафедрі нижчих рослин (заснована у 1933 р.). Свою наукову роботу проводила в напрямі вивчення флори водоростей та грибів УРСР, філогенії рослинного світу, історії флори та методики викладання ботаніки в середній школі. З.Г. Лавітська брала безпосередню участь в експедиціях по Закарпатській області, Прикарпатті, по Краснодарському краю, Канівському біогеографічному заповіднику. У результаті цих досліджень було

виявлено ряд цікавих знахідок мікологічної флори зелених насаджень. Наряду з цим З.Г. Лавітська з групою студентів проводила практику в Закарпатській області в напрямі вивчення флори та рослинності гірських поясів і дослідження патогенної грибною флори зелених насаджень. Під час цих виїздів були проведені обстеження зелених насаджень Ужгорода, Мукачева, Берегова, Сваляви, були обстежені декоративні господарства м. Львова. У результаті було доглянуто близько 360 видів рослин, зібрано значний мікологічний матеріал. З.Г. Лавітська докладно ознайомлювала учнів із різноманітністю й багатством світу нижчих рослин на факультативних заняттях, у гуртках і на станціях юних натуралістів. У підручнику для вчителів “Нижчі рослини: Досліди і спостереження”. - К., 1978, нею було описано будову, спосіб життя та роль у природі і житті людини поширених на території України водоростей і грибів, подані методичні поради щодо проведення учнями дослідів і спостережень у лабораторіях і природних умовах. Описи організмів були ілюстровані малюнками. Її книга “Гриби в природі і в житті людини”. - К., 1955 розкривала перед читачами шляхи застосування грибів у медицині, ветеринарії, бджільництві, шовківництві, фармакології, сироварні, хлібопеченні, у виробництві вітамінів, виноробстві та в ґрунтознавстві [8].

У відділі зберігаються книги з авторським рукописним текстом, зокрема рецензії на дисертації молодих науковців, що згодом стали відомими вченими. Це важливий матеріал для вивчення творчих процесів учених – аграріїв, їхнього наукового життя. Шанобливі дарчі написи на книжках залишили Ф.М. Каменський, Г.М. Висоцький, О. Ізмаїльський, В.В. Морачевський, В. Гомілевський, О. Шидловський, Г. Щоголів, Є.О. Богданов та ін.

Висновки. Рукописні та архівні матеріали ДНСГБ УААН є частиною загально- національної культурної спадщини України, найцінніші історичні джерела і інформаційні ресурси України. Комплекс заходів щодо збереження цих фондів відображає програма розвитку захисних систем ДНСГБ УААН.

Кожний представлений рідкісний документ несе інформацію про життя, культуру, рівень друкарської видавничої справи тих далеких часів. У зв'язку з цим забезпечення збереження рукописного фонду є одним із актуальних питань на сьогоднішній день [3]. Бібліотека робить все можливе в цьому напрямі, але існують певні проблеми, основна з яких – фізичне старіння паперу. Потрібні заходи з консервації, створення страхових фондів, окремих приміщень [1]. Ці проблеми серйозні, відповідальні, і вони повинні вирішуватися на державному рівні.

Список використаної літератури

1. *Ковальчук Г.* Книжкові пам'ятки в бібліотечних фондах: критерії відбору та визначення // Бібліотечна планета. – К., 2001. – № 2. – С. 4-5.
2. *Гудімова Н.О.* Формування фонду “Україніка” в державних бібліотеках країни. – К., 1993. – С. 56.
3. *Навроцька В.* Як зберегти національне надбання // Бібліотечний вісник. – К., 1995. – С. 26.
4. *Нелен В.М.* Канєвський Олекса Пилипович (1902-1998) / Вчені економісти-аграрники. – К., 2001. – Кн. 5, ч. 1. – С. 279-281 – (Сер. “Українські вчені – аграрії ХХ ст.”).
5. *Брандт Едуард Карлович* // Энциклопедический словарь / Под ред. Ф.А. Брокгауза, И.А. Ефрона. – СПб., 1891. – Т. 4 а. – С. 592-593.
6. *Вагнер Николай Петрович* // Энциклопедический словарь / Под ред. Ф.А. Брокгауза, И.А. Ефрона. – СПб., 1891. – Т. 5.– С. 343-344.
7. *Калиновский Яков Николаевич* // Энциклопедический словарь / Под ред. Ф.А. Брокгауза, И.А. Ефрона. – СПб., 1895. – Т. 14. – С. 33.
8. *Лавітська З.Г.* Гриби в природі і в житті людини. – К., 1955. – С. 39.